

М. МОСКАЛЕНКО

Головний ткач нації

(меценатська діяльність Євгена Чикаленка)

Глибокі пласти нашої культури, духовності формували і збагачували видатні національні діячі: політики, письменники, митці. Але серед них зовсім небагато таких, що у підмурок української державності заклали найміцніші цеглини – власні кошти та матеріальні засоби.

Євген Харлампійович Чикаленко – людина високої європейської культури, прогресивних поглядів, агроном і організатор сільського господарства. Благодійна діяльність, якою займався постійно, була для нього філософією життя – тим конкретним і зримим діянням, яке втілюється в поняття “патріотизм”.

Ще в молоді роки зацікавлений українською культурою, історією прийшов Євген Харлампійович до Старої громади міста Одеси. Степовий козак, ставний, вродливий показав себе як досвідчений практик сільського господарства. На своїх землях, в селі Перешорах на Херсонщині, він ділом і словом навчав селян раціонального господарювання. В 1897 році в Одесі українською мовою була видана його перша книжка “Розмова про сільське хазяйство. Чорний пар, плодозмін і сіяна трава”. Книга була нагороджена медалями сільськогосподарських виставок і поширювалась серед українського селянства нарівні з Шевченковим “Кобзарем”. В 1894 році в Одеській старій громаді Євген Чикаленко познайомився з Михайлом Коцюбинським і потім вони дружили все життя.

В цей час Чикаленко переніс велике особисте горе. Ось як він описує цей період свого життя у спогадах: “Весною 1895 року, поховавши в Перешорах восьмирічну дочку свою, я вирішив поставити їй пам’ятник не на могилі, як звичайно ставиться, а вшанувати її пам’ять чимсь корисним для громадянства. Я постановив усю її частину, яка б припала як посаг, вжити на громадські цілі. Вважаючи найпотрібнішою тоді книжкою зв’язно написану історію України, я вніс в редакцію “Киевской старины” тисячу карбованців на премію за найкраще написану історію України”. Як меценат Євген Чикаленко вперше в Україні засновує Фонд допомоги українським письменникам імені відомого прозаїка Данила Мордовця. Редакція “Киевской старины” оголосила конкурс на найкраще написану популярну історію України, а Чикаленко взяв на себе виплату гонорару. Він також постійно матеріально підтримував авторів белетристичного відділу Б. Грінченка, Д. Яворницького, М. Коцюбинського.

У 1900 році Чикаленко з родиною переїхав на постійне проживання до Києва і найняв будинок поруч з оселями Михайла Старицького, Миколи Лисенка, родини Косачів: кияни цей квартал називали українським. І тут Євген Харлампійович активно працює в Старій громаді, яка видавала журнал “Киевская старина”. І хоч він друкувався російською мовою – це було “єдине пристановище для українських письменників і вчених, єдине культурне вогнище, що гріло Україну”. З 1902 року Чикаленко завідує українською книгарнею “Киевской старины”. Саме йому належить честь відкриття як письменника Володимира Винниченка. Щоразу, приходячи до редакції, він цікавився, чи не з’явився геніальний український письменник. І от одного разу секретар часопису Матушевський відповів серйозно: “Геній не геній, а новий талановитий письменник є”. Так було надруковане перше оповідання В. Винниченка “Краса і сила”. З того часу письменник вважав Євгена Харлампійовича своїм хрещеним батьком.

Коли Чикаленко чув про якусь роботу, пов’язану з українською мовою, літературою, історією, то для підтримки такої справи він не шкодував ніяких грошей. Так було, коли

група українців на чолі з Михайлом Комаровим взялася за складання російсько-українського словника. Коштом Чикаленка ця велика праця була видана у Львові в 1896 році. Він також опікувався і виданням словника української мови за редакцією Б. Грінченка: саме завдяки Чикаленкові Борис Грінченко дістав “милу його серцю” роботу, а що був винятково наполегливим, роботязим, то довів її до кінця.

Євген Чикаленко підтримував матеріально діяльність Наукового товариства імені Шевченка у Львові, вніс найбільшу суму грошей на будівництво Академічного Дому, став його фундатором, висуваючи єдину умову – забезпечити першочерговий доступ до гуртожитку студентів з Наддніпрянської України.

Доброчинність Чикаленка поширюється і на село. Буваючи у родичів дружини на Полтавщині, Чикаленко полюбив цей край і в селі Кононівці купив маєток та землю. Селяни дивувались тому, що пан розмовляє українською мовою, вміє господарювати. Чикаленко віддавав землю в оренду селянам на вигідних умовах, але не всім, а справжнім господарям, які уміло вели справу.

У 1908 році Євген Харлампійович запросив на відпочинок до Кононівки Михайла Коцюбинського і саме тут явилась письменнику одна з його найкращих новел “Intermezzo”. Також Чикаленко за підтримки Володимира Леонтовича посприям, аби Коцюбинський міг одержувати щорічну допомогу у розмірі 2000 крб.

Перекоаний у тому, що без щоденної газети нація відродитись не зможе, Євген Чикаленко береться за її видання. Разом з Володимиром Леонтовичем та Василем Смиреном протягом восьми років утримував українську щоденну газету, яка спочатку виходила під назвою “Громадська думка”, а згодом “Рада”.

Розуміючи, що українське видання в тих умовах себе не окупить, Чикаленко свідомо вкладав гроші, щоб слово українське доходило до народу і повертало йому національну пам’ять. До яких тільки заходів не вдавався Чикаленко, щоб газета потрапляла до читачів: брав у банках кредити, продав 200 десятин землі, у 1912 році навіть змушений був закласти власний будинок, щоб врятувати газету. В архіві Київського жандармського управління збереглися донесення філерів, які постійно стежили за “неблагонадійним” Чикаленком, вони дали йому кличку “Радовський”. Газета “Рада” відіграла величезну роль у становленні української культури початку ХХ ст., тут групувалося ціле сузір’я українських політиків і літераторів, серед яких Симон Петлюра, Сергій Єфремов, Дмитро Дорошенко, Олександр Олесь, Микола Вороний, Іван Франко, Людмила Старицька-Черняхівська, Михайло Коцюбинський.

Про Україну, її долю роздумував Чикаленко у своїх спогадах, щоденниках; є тут слова, які пояснюють, чому так наполегливо він боровся за газету: “Коли я відійду від газети, вона загине... А загибель газети – це справжній удар для справи відродження нашої нації”. Все ж восени 1914 року царська цензура закрила “Раду”, а над її видавцем нависла загроза заслання до Сибіру. Тому Чикаленко змушений був переховуватись у Фінляндії, проживав то в Москві, то в Петербурзі.

Потужна хвиля національно-визвольного руху українства та здобуття державності під час Української революції 1917–1920 років була винагородою Чикаленку за його жертвну працю. Наприкінці жовтня 1917 року Євген Харлампійович повернувся до Києва і знову опинився у вирі політичного життя. Але з 1919 року почався складний, найважчий період життя Євгена Чикаленка. Коли він побачив, як “українська демократія доволі розхристана, некультурна хапає гроші і використовує їх у власних корисливих інтересах”, то не зміг морально стерпіти усього цього і виїхав за кордон. Проживаючи то в Польщі, то в Чехословаччині, він завжди думав про Україну, був живим носієм соборності, єднав українців різних політичних напрямків. Натомлене серце Євгена Чикаленка зупинилось 20

червня 1929 року у Празі. Євген Чикаленко заповідав, коли буде Україна незалежна, прах його розвіяти по степах батьківщини. Заповіт Чикаленка ще не виконаний.

Ліга українських меценатів заснувала 9 років тому премію імені Євгена Чикаленка. Вона унікальна, бо присуджується за благодійність, і ті, кого нею нагороджують, не одержують жодної фінансової винагороди. Лауреати одержують копію ікони Вишгородської Богоматері, а також медаль і диплом. Цієї премії удостоєні такі славні меценати, як Петро Кунь з Канади, Анатолій Лисий і Омелян Антонович зі США, Михайло і Марія Гоян з Австралії, благодійники з України – Володимир Берсенев і Юрій Джук. Цьогорічний (2006) лауреат Іван Суслів – генеральний директор агропромислової корпорації “Сквира”. Він своїм коштом збудував величний храм святого Євгена, на який звозив каміння з усієї України. Тож добрі справи слугують даниною світлій пам’яті Євгена Чикаленка.